

Livets hårda skola

En film om våldet, kunskapsbegreppet, segregering – där skolan fungerar som en miniatyrbild av det omgivande samhället.

Åldersrekommendation:

Åk 9 / Gymnasiet

En filmhandledning av

Birgitta Haglund

Livets hårda skola, John Singletons tredje film, utspelar sig på Columbus universitet. Regissören, som också har skrivit manus, använder sig av universitetsvärlden som en metafor för, och en kritik av, det amerikanska samhället. Och visst finns det mycket att vara kritisk mot – främlingsfientligheten, våldet, segregeringen mellan olika etniska grupper, ojämlikheten mellan könen och de stora gapen mellan samhällsklasserna. För att inte tala om dubbelmoralen. Alla har i USA rätt till en bra utbildning, men bara om man har pengar, är vithudad, heterosexuell och helst av manligt kön.

Filmen börjar och slutar med en amerikansk flagga, så stor att den täcker hela duken. Bakom denna flagga väntar en skolgård fylld av en gapande eller hurrande samling människor, med sina högerarmar taktfast slående i luften.

Kameran sveper över skolgården, kommer ner på marknivå, närmar sig i tur och ordning de tre förstaårseleverna Malik, Kristen och Remy. Dessa tre skiljer sig ur mängden eftersom de inte ger sitt bifall till den allmänna kören. Istället iakttar de vad som pågår, nyfikna, skeptiska eller förväntansfulla.

Handlingen

Malik är en naturbegåvning på friidrott och var sprinterstjärna på gymnasiet. Springa är det enda han kan då han anländer till Columbus. Till att börja med tar han inte så allvarligt på vare sig träningen eller undervisningen. Men då skolan blir varse att han inte har betalt skolavgiften, blir han tvungen att springa ännu snabbare för att få ut ett helt, istället för halvt löparstipendium. Annars måste han avbryta sina studier.

Det är på löparbanan som Malik får dyn på Deja, också hon svart, och de blir kära. Deja hjälper Malik i undervisningen, försöker få honom förstå att han måste kämpa. Nu har han fått en chans i och med att han har kommit in på universitetet, det är upp till honom själv att ta vara på den.

Den andra huvudpersonen, Kristen, är uppväxt i en medelklassfamilj i Orange County. Hon ger ett naivt intryck och har levt i en skyddad tillvaro. Men hennes familj har börjat få det sämre. Det är dags för henne att söka sig ut ur sin inte längre lika trygga tillvaro.

Det första hon råkar ut för är att, under berusat tillstånd, bli sexuellt utnyttjad. Killen ifråga hejdar sig inte då hon säger nej. Denna händelse, samt en studentska vid namn Taryn, får henne att söka sig till skolans jämlikhetsrörelse. Taryn är lesbisk. Och Kristen börjar själv vackla i sin sexuella identitet.

Om Malik och Kristen förmår finna sig tillrätta och skapa nya kontakter i den främmande miljön, så går Remy precis motsatt väg. Han får redan från början en töntstämpel på sig, tystlåten som han är och ovan att umgås med andra. Hur han än betar sig, vad han än säger, så blir det fel. Tills han en sen kväll, ensam som vanligt, faktiskt blir vänligt tilltalad av en kille med en svart mössa neddragen över huvudet. Den kvällen blir en vändpunkt för Remy, men inte till det bättre, även om han för första gången på länge känner sig sedd. Remy hamnar hos ett gäng nynazister. Tacksamt tar han till sig deras löften om kamratskap och beskydd och börjar läsa rasistiskt orienterad litteratur.

Remy förlorar mer och mer kontakten med verkligheten. Det går såpass långt att han, för att visa sin lojalitet med gruppen, är beredd att döda. Deja, Maliks flickvän, faller under ett fredsmöte offer för Remys kulor. Strax därpå skjuter han sig själv.

De svartas lott

John Singleton blev vid 33 års ålder den yngste och dessutom förste svarte regissör som har nominerats till en Oscar, för sin debutfilm *Boyz N the Hood*. Den handlar om ett svart ghetto i Los Angeles och har varit stilbildande. Även *Livets hårda skola* berör de svartas ställning i det amerikanska samhället.

Universitetet vill att Malik ska fortsätta hålla sig på löparbanorna, antagligen för att han är svart. Det är iallafall så som han själv upplever det. Mer och mer börjar Malik känna att han tvingas till att sälja sig. Vara så länge han springer har han möjlighet att stanna vid Columbus. Men då hinner han inte med studierna. Utan tillräcklig kunskap kan han inte tänka självständigt och ifrågasättande och utgör alltså inget hot mot samhället. Han måste springa för livet men i hans ögon är loppet förlorat redan från början.

Man kan diskutera de svartas – och även minoriteters – ställning i USA respektive Sverige. Hur mycket är det som egentligen har förändrats om man skrapar på ytan?

Ett segregerat samhälle

De tre huvudpersonerna i filmen kommer från och fortsätter leva i skilda världar, också inom universitetets begränsade område. Denna mångfald av människor med olika kulturell och social bakgrund, som inte tidigare har behövt mötas skapar friktion och oroligheter.

I början av filmen möts Malik och Kristen i en hiss. Instinktivt söker sig Kristens händer till sin handväska. Hur tolkar vi den scenen?

Då Kristen och Malik i filmens slut åter stöter ihop, vid platsen där Deja blev skjuten, går det upp för dem hur konstigt det är att de tilltalar varandra först nu. Trots att de gått på samma skola under en hel termin. Sedan skiljs deras vägar igen. Vad tänker de när de går därifrån? På vilket sätt har de förändrats?

Kulturkrockar med påföljande konflikter är nackdelarna med ett segregerat samhälle. Finns det några fördelar?

Man kan också diskutera om det är bra att försöka splittra upp invandrartäta bostadsområden som Tensta och Rinkeby utanför Stockholm? Vad skulle invandrarna själva vinna på det? Finns det andra vägar att gå?

För vem lär vi oss?

Två män som lyckas öppna ögonen på Malik är dels studenten Fudge, som dröjt sig kvar på skolan i åratal, och dels Professor Maurice Phipps. Dessa två blir hans manliga förebilder och båda, men i synnerhet Phipps, får dessutom rollen som Maliks nestor.

De två männen har båda god kontakt med livets realiteter, utifrån sina respektive utvecklingspunkter, och har bägge valt att stanna kvar i universitetsvärldens trygga tillvaro. Att bli medveten om, och lära sig hantera, livets realiteter är ett av filmens bärande teman.

Phipps känner en lojalitet inför Malik på grund av deras gemensamma hudfärg. Samtidigt kan han som lärare inte favorisera någon av sina elever. Hans filosofi är att ingenting i livet är gratis. Livet är ett spel och man spelar för att vinna. Gång på gång påminner han Malik om att han inte lär sig för lärarens skull utan för sin egen. Här finns utrymme att diskutera kunskapsbegreppet: vad är kunskap och för vems skull är det man studerar? Sambandet motivation – kunskap.

Sista textraderna lyder: Glöm allt du lärt dig. Vad kan regissören tänkas mena?

Identitet och sexualitet

Alla tre rollfigurerna söker efter sin egen identitet. Malik tror sig nog ha hittat sin som löparstjärna, men får börja söka på nytt då han upptäcker att han blir utnyttjad. Remy är vilsen och utsatt, det är en stor orsak till att det går som det går. Kristen söker sig fram genom att experimentera med sin sexuella läggning.

I suggestiva montage får vi följa hennes trevande möten med Taryn och Wayne – dessa möten flyter ihop till ett och samma nu. Och de två blir näst intill sammanblandade för Kristen då attraktionen, men också rädslan, är lika stark.

Diskutera gärna hur omgivningen reagerar på Kristens lesbiska relation. Varför är det så svårt att acceptera homosexualitet, eller avvikelser från det "normala" överhuvudtaget?

Ondska och demokrati

Filmens intressantaste rollfigur är Remy. Problematiken som väcks kring honom är i högsta grad aktuell. Lyckligtvis framställs han inte som något omänskligt monster. Han är snarare en alldeles vanlig kille och egentligen vill han inte någon någonting ont. Ändå blir Remy den som får personifiera begreppet ondska. Mot sin egen vilja. Vilsna killar som Remy går runt lite varstans, också på Sveriges gator och torg. Hur ska vi förhålla oss till dem, stöta ifrån eller ta in? Ska man till och med gå så långt att man förbjuder dem att uttrycka sina åsikter? Vad händer isåfall med vårt demokratibegrepp? Och vad händer i förlängningen om vi skyddar det till vilket pris som helst?

Eller ska man göra som Anders Carlberg på Fryshuset i Stockholm, ordna kommunala lokaler för skinnhuvuderna att mötas på. De behöver inte driva runt på gatorna och är i någon mening accepterade av samhället. Samtidigt ökar man möjligheten för dem att värva fler anhängare.

I en gripande scen på slutet avmaskeras, i skådespelaren Michael Rapaports ansikte, Remys smärta och förvirring då han inser att han dödat två människor. "Jag som ville bli arkitekt" är en av hans sista repliker, innan han stoppar pistolmyningen i sin mun och trycker av.

Bli arkitekt för att bygga vaddå? Kanske ett bättre samhälle. Vad händer isåfall med hans ambitioner?

Malik blir vittne till Remys självmord, liksom till sin flickväs död. Han inser att även Remy är ett offer för det samhälle de, eller vi(?), lever i. Även om det inte på något sätt kan frånta Remy ansvaret för att ha skjutit Deja.

Man undrar om, isåfall när och hur katastrofen hade kunnat undvikas. Varför var det ingen som ingrep? Om man ska dra det resonemanget till sin spets, så bär vi kanske alla ansvar för den upptrappade rasismen och det allt grövre våldet i vårt eget land. Vem tar ansvar?

Produktionsuppgifter:

Originaltitel: Higher Learning

USA 1995

Manus & regi: John Singleton

Foto: Peter Lyons Collister

Klippning: Bruce Cannon

Produktionsdesign: Keith Brian Burns

Musik: Stanley Clarke

I rollerna:

Malik – Omar Epps

Professor Phipps – Larry Fishburne

Kristen – Kristy Swanson

Remy – Michael Rapaport

Taryn – Jannifer Connelly

Fudge – Ice Cube

Deja – Tyra Banks

Tekniska uppgifter:

Speltid: 128 min

Format: Vidfilm 1:1,85

Ljudsystem: Dolby Stereo SR

Censur: Från 15 år

Översättning: Jennifer Warrender

Svensk premiär: 28.4.1995

Distribution:

Svenska Filminstitutet, Box 27126, 102 52 Stockholm

Tel 08-665 11 00 fax 08-661 18 20